

ПОНЯТТЯ ТА ПРЕДМЕТ ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗАХИСНИКА ПІД ЧАС ЗАСТОСУВАННЯ НЕІЗОЛЯЦІЙНИХ ЗАПОБІЖНИХ ЗАХОДІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Євген Олександрович ФЕДОСЄВ,

*аспірант кафедри кримінального процесу та
стратегічних розслідувань Дніпропетровського
державного університету внутрішніх справ*

Процесуальна діяльність захисника під час застосування неізоляційних запобіжних заходів – це правозахисна діяльність уповноважених суб'єктів, а саме - адвокатів, відомості про яких внесені до Єдиного реєстру адвокатів України щодо обрання, зміни та скасування неізоляційних запобіжних заходів таких як: особисте зобов'язання, особиста порука, застава, передання неповнолітнього підозрюваного чи обвинуваченого під нагляд батьків, опікунів чи піклувальників, а до неповнолітніх, які виховуються в дитячій установі, - передання їх під нагляд адміністрації цієї установи; передання осіб, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного характеру або вирішувалося питання про їх застосування на піклування опікунам, близьким родичам чи членам сім'ї з обов'язковим лікарським наглядом, під час здійснення кримінального провадження з метою забезпечення їм права на захист.

Процесуальна діяльність захисника під час застосування неізоляційних запобіжних заходів має чітко визначений предмет, який безпосередньо спрямований на забезпечення законності, обґрунтованості та пропорційності застосування таких заходів, а також на мінімізацію можливих негативних наслідків для прав та свобод його клієнта.

Предмет, це те, на що спрямована пізнавальна, практична діяльність будь-кого (будь-чого). До предмету процесуальної діяльності захисника під час розгляду питання про застосування неізоляційних запобіжних заходів у кримінальному провадженні слід відносити на нашу думку, в першу чергу: здійснення аналізу обґрунтованості підозри у вчиненні кримінального правопорушення; оцінку наявності та обґрунтованості ризиків, передбачених статтею 177 КПК України; дослідження обставин, що характеризують особу підозрюваного/обвинуваченого; аналіз пропорційності обраного запобіжного заходу; здійснення неухильного та пильного контролю за дотриманням встановленого кримінальним процесуальним законодавством порядку розгляду відповідного клопотання; врахування особливостей кожного з неізоляційних запобіжних заходів, що слідує з аналізу відповідних норм КПК України, які їх регламентують та додатково виокремлені авторами методичних рекомендацій для адвокатів «Дії захисника при вирішенні питання про обрання, продовження, скасування або зміну запобіжного заходу».

Одним із першочергових завдань захисника є аналіз обґрунтованості підозри у вчиненні кримінального правопорушення. Відповідно до статті 177 КПК України, жоден запобіжний захід не може бути застосований без

наявності обґрунтованої підозри, яка має підкріплюватися достатніми доказами. Захисник, маючи право знайомитися з матеріалами клопотання про застосування запобіжного заходу, ретельно вивчає наявні докази, оцінює їхню належність, допустимість та достовірність, а також їхню достатність для обґрунтування підозри. У випадку виявлення слабких місць у доказовій базі сторони обвинувачення, відсутності достатніх підстав для підозри, захисник зобов'язаний донести свою позицію до слідчого судді, наголошуючи на неприпустимості застосування будь-якого запобіжного заходу.

Наступним важливим елементом предмету діяльності захисника є оцінка наявності та обґрунтованості ризиків, передбачених статтею 177 КПК України. Сторона обвинувачення, ініціюючи застосування запобіжного заходу, повинна довести існування хоча б одного з визначених законом ризиків, таких як можливість переховування від слідства та суду, знищення доказів, вплив на учасників кримінального провадження, продовження злочинної діяльності тощо. Захисник не повинен сприймати ці твердження як аксіому, а зобов'язаний провести власний критичний аналіз наведених доводів. Він перевіряє, чи підтверджуються ці ризики конкретними фактами, чи є вони реальними та ймовірними за існуючих обставин, а не лише ґрунтуються на абстрактних припущеннях.

Особливу увагу захисник приділяє дослідженню обставин, що характеризують особу підозрюваного/обвинуваченого. Стаття 178 КПК України прямо передбачає обов'язок слідчого судді, суду враховувати при вирішенні питання про обрання запобіжного заходу сімейний стан особи, наявність у неї утриманців, стан здоров'я, репутацію, майновий стан, наявність постійного місця проживання та роботи, попередню поведінку, а також інші обставини, що можуть свідчити про її соціальні зв'язки та законослухняність. Захисник активно збирає та надає суду документальні та інші докази, які позитивно характеризують його клієнта, підтверджують його міцні соціальні зв'язки, наявність постійного доходу, позитивну репутацію в суспільстві, що в свою чергу може свідчити про низьку ймовірність його переховування або вчинення інших дій, спрямованих на перешкоджання кримінальному провадженню.

Не менш важливим аспектом предмету діяльності захисника є аналіз пропорційності обраного запобіжного заходу. Відповідно до статті 176 КПК України, запобіжний захід має бути співмірним із вагомістю кримінального правопорушення, у вчиненні якого підозрюється/обвинувачується особа, та з наявними ризиками. Захисник зобов'язаний переконатися, що обраний неізоляційний запобіжний захід є дійсно необхідним для запобігання виявленим ризикам і не є надмірно суворим за наявних обставин. Він може наводити аргументи на користь застосування більш м'якого запобіжного заходу, доводячи, що такий захід зможе забезпечити належну процесуальну поведінку особи без зайвого обмеження її прав і свобод. У випадку застосування надмірно суворого, на думку захисника, неізоляційного запобіжного заходу, він має право оскаржити відповідну ухвалу слідчого судді в апеляційному порядку, посилаючись на принцип пропорційності, який є одним із фундаментальних принципів застосування запобіжних заходів, що також

знаходить своє відображення у практиці Європейського суду з прав людини.

Нарешті, одним із ключових та невід'ємним елементів предмету процесуальної діяльності захисника на стадії розгляду клопотання про застосування запобіжного заходу, включаючи неізоляційні його види, є неухильний та пильний контроль за дотриманням встановленого кримінальним процесуальним законодавством порядку розгляду відповідного клопотання. Ця функція захисника є надзвичайно важливою, оскільки саме дотримання чітко регламентованих процедурних норм є однією з найважливіших гарантій законності та обґрунтованості прийнятого рішення, а також забезпечення прав усіх учасників кримінального провадження.

Будь-які порушення процесуального закону, допущені слідчим суддею або судом під час розгляду клопотання про застосування запобіжного заходу, не повинні залишатися поза увагою захисника. У випадку виявлення таких порушень, захисник зобов'язаний вказати на них суду та вимагати їх усунення. Якщо ж допущені порушення є істотними та могли вплинути на законність та обґрунтованість прийнятої ухвали, вони можуть стати вагомою підставою для оскарження прийнятої ухвали в апеляційному порядку. Апеляційний суд, розглядаючи скаргу захисника, має право скасувати незаконну ухвалу слідчого судді та прийняти нове рішення, яке відповідатиме вимогам кримінального процесуального закону.

Недостатня або формальна участь захисника на стадії застосування неізоляційних запобіжних заходів може призвести до серйозних негативних наслідків для підозрюваного чи обвинуваченого. Неповний аналіз обґрунтованості підозри може призвести до застосування запобіжного заходу за відсутності достатніх доказів. Поверхнева оцінка ризиків може стати підґрунтям для обрання надмірно суворого заходу, який не відповідає реальним потребам кримінального провадження. Неврахування обставин, що характеризують особу, може призвести до ігнорування важливих факторів, які свідчать про відсутність наміру ухилятися від слідства чи суду або перешкоджати встановленню істини. Відсутність належного контролю за пропорційністю обраного заходу може призвести до необґрунтованого обмеження прав і свобод особи. Ігнорування процесуальних порушень може узаконити незаконні дії органів досудового розслідування та суду.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>;
2. Академічний тлумачний словник : онлайн версія: URL: <http://sum.in.ua/>
3. Методичні рекомендації для адвокатів щодо здійснення захисту , гарантованого державою: Дії захисника при вирішенні питання про обрання , продовження, скасування або зміну запобіжного заходу. Книга друга /І.Вань, А.Вишневський [та ін.]. Х.: Фактор, 2015. 64с.
4. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05.07.2012 № 5076-VI URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text>